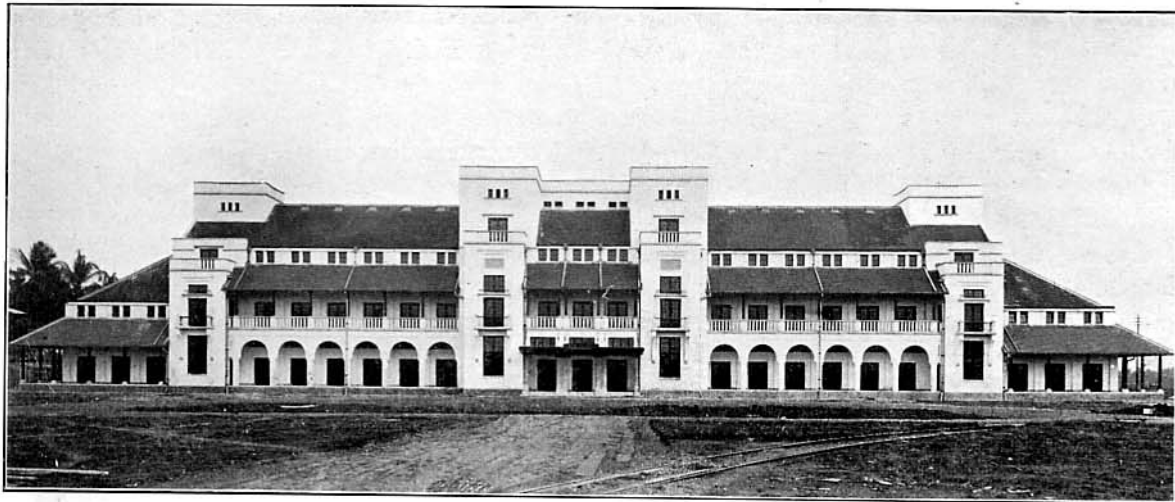

Afb. I.

Voorgevel

HET NIEUWE HOOFDBUREAU DER SEMARANG-CHERIBON-STOOMTRAM MAATSCHAPPIJ TE TEGAL door H. MACLAINE PONT.

Bouwen in de Tropen! welk een eigenaardige charme ligt hierin voor ieder bouwkundige. Bouwen in een onbekend land! Klimatologische eischen, welke, vervuld en op juiste wijze in de architectuur tot uiting gebracht, op de gebouwen een eigenaardigen stempel drukken. Geheel nieuwe elementen dus voor de architectonische composities. Een ander zonlicht: fel, loodrecht, sterk van den grond reflecteerend. Een vreemd volk, naar onze westerse eischen ongeschoold; een volk, dat den naam heeft zwak, weinig voortvarend, weinig ambitieus, te spoedig tevreden en leugenachtig te zijn. Toch een volk met oude hooge beschaving, dat in een reeks dier oude, mysterieuse en bewonderenswaardige bouwwerken zijn capaciteiten toonde, en nog in zijne traditioneele kunsten en kunstvoortbrengselen blijken geeft van zijn verfijnden zin; een volk, waarmede de Hollanders reeds menig uitstekend bouwwerk wisten tot stand te brengen. Wie is er, die na opgedane ervaring niet toegeven moet, dat er aan de ontwikkeling en volle ontplooiing van moreele kracht onder het Javaansche

volk verschillende omstandigheden zeer belemmerend hebben gewerkt?

De geheele Javaansche geschiedenis is voor zoover onderzocht bijna een aaneenschakeling van daden van list, verraad, geweld. Nooit heeft een toestand van rechtszekerheid en van veiligheid tegen wraakoefeningen bij het volk zelfvertrouwen en eerlijkheidszink kunnen kweken. En hoe kan men dan eene sterke ontwikkeling van nijverheid en maatschappelijk verkeer, die in laatste instantie op onderling vertrouwen gebaseerd zijn, verwachten? Wie van ons Hollanders nu in Indië, voor Indië werkt, heeft heerlijk werk. Men voelt het meer en meer, die rechtszekerheid, kan komen, geleidelijk wordt het geheele volk, zoo hoog als laag er naar gedrongen.

Er is in de laatste jaren na den tijd der „mindere welvaart” een plotselinge opleving geweest onder breede lagen der Javaansche Maatschappij. Ik maakte dezen tijd mede, en, — kan het anders, — er is steeds iets van zoo’n opleving, dat neergelegd wordt, in de dan gestichte bouwwerken. Ook ik moest het voelen, waar het een werking is buiten onzen wil: het is van het bouwvak de grootste emotie. Men hoeft het niet te zoeken, men heeft het eigen werksysteem slechts open te stellen voor de gegevens, het materiaal van de omgeving.

Af b. 2.

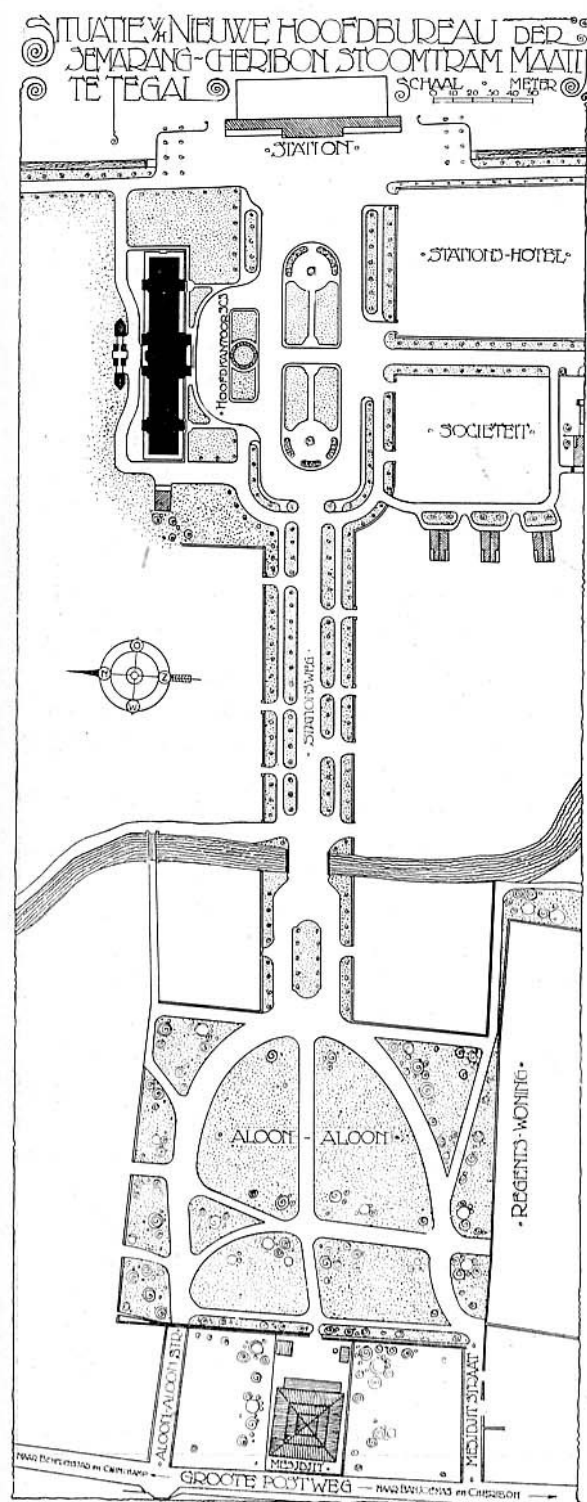
Gevelpartij.

Toch was ik van den aanvang af van de gedachte vervuld, zooveel mogelijk met de voortbrengselen van het eigen land en met de capaciteiten van het eigen volk te werken. En indien ik hier gehoor geef aan de uitnoodiging van de geachte redactie van het nieuwe Indische tijdschrift om het eerste groote werk, dat ik op Java te bouwen kreeg te publiceeren en toe te lichten, dan dient wel allereerst te worden gememoreerd hoe ik in de Semarang-Cheribon Stoomtram Maatschappij te werken kreeg voor mannen van een veeljarige Indische praktijk, bezielde van de warmste gevoelens voor het Javaansche volk en zijn land, — en die mijne pogingen in bovengenoemde richting met alle kracht steunden. Er zullen onder hen zijn, — niet het minst, de heer F. James c..i, de toenmalige Chef van Exploitatie, die in het hier besproken gebouw veel van hun eigen bemoeiingen zullen zien, zooals daarin voor

mij de gedachte aan hunne hartelijke bemoeiing levendig wordt gehouden.

Het is dan ook met groote voldoening, dat ik, voor het gebouw zelf te gaan bespreken wil wijzen op de natuursteen-werken, zooals op de platen 4 en 5 weergegeven, waarvoor Javaansche roomgrijze natuursteen werd gebruikt, en welke werken werden vervaardigd met de meest primitieve hulpmiddelen, door Javaansche steenbikkers, die tot toen toe slechts steenen grafpaaltjes, straatkeien, vloersteen en enkele stoepranden maakten. Zij bleken in staat binnen een jaar $\pm 130 \text{ M}^3$ bewerkte natuursteen aan lijsten, consoles, kolommen en balconplaten te leveren, waarvan de laatste ruim 3 M. lang en 1.50 M. breed waren. ¹⁾

¹⁾ Geleverd door de firma Grooss en Buning te Cheribon. De prijs bleef ver beneden die van de uit Europa aangevoerde gelijkwaardige steen.

Afb. 3.

Ook voor de fijnere timmerwerken, waarvoor in den beginne uitsluitend chineesche timmerlieden werden gebezigd, waar te Tegal geen geschikte Javaansche krachten beschikbaar waren, bleken Javanen na opleiding zeer bruikbaar, terwijl ook aardig smidswerk geleverd werd.

Het spreekt vanzelf, dat er onder verschillende pogingen tot verbetering van materialen en werkwijzen ook tegenvallers waren. Wel gelukte het behoorlijk schuurwerk in stede van het in den regel weinig fraaie pleisterwerk te verkrijgen, ook — en zonder groote kostenvermeerdering — de baksteen beduidend te verbeteren, — de dakbedekking evenwel leverde veel moeilijkheden. Geprobeerd werd in stede van de onvoldoende Javaansche pannen leipannen te verkrijgen en daarmee een fraai waterdicht dak met sterke natuurlijke ventilatie. Hier was het evenwel moeilijk de bevolking te krijgen tot het maken van andere dan de traditionele ovens en was er veel uitschot aan door eenzijdige groote hitte kromgetrokken pannen enerzijds, rechte doch slecht doortrokken pannen anderzijds. Deze daken zijn daardoor ten slotte wel dicht, doch niet geheel regelmatig van aanzien geworden.

Van groot belang was de goede leiding van de uitvoering, welke door den heer Wielenga werd voorbereid, terwijl de heeren Pos en Sorber resp. tijdens den ruwbouw en de afwerking met de dagelijksche leiding belast waren.

Als Hoofdkantoor eener groote Europeesche Maatschappij moest het gebouw het karakter dragen van Europeesche architectuur in Indië. Waar het kwam te staan in een der kleinere plaatsen van Java werd in de architectuur gestreefd naar kloekheid en degelijkheid, doch tevens, naar uiterste soberheid en weinig onderhoud vereischend werk. Geene onderdeelen komen voor, welke niet van direct nut zijn, en ook de torenachtige deelen van de middenpartij zijn bestemd en ingericht om als watertoren dienst te doen voor eene drinkwater voorziening der nieuwere stadsgedeelten.

Het gebouw is geplaatst aan eene pleinvormige

Afb. 4.

Detail achtergevel.

verbreeding van den verkeersweg, die het later te bouwen nieuwe station met den „Aloon Aloon” d.i. het inlandsche stadscentrum en daarlangs met de overige stadsgedeelten moet verbinden.

Aan de andere zijde van dit plein werden een hotel en eene societeit geprojecteerd. Ook monden hier twee nieuwe woonstraten uit, maar het is toch zeker, dat na afwerking van het geheele bouwplan de meeste voorbijgangers zich niet recht naar het gebouw toe zullen bewegen, doch *erlangs* zullen loopen of rijden, gaande van de binnenstad naar het station. Om deze reden kon voor het gebouwtype niet de Centraalbouw worden gekozen, maar werd een levendige sylhouet gezocht, die onder het voorbijgaan in het oog van den beschouwer voortdurend verandert doordat telkens andere partijen naar voren komen (afb. 2).

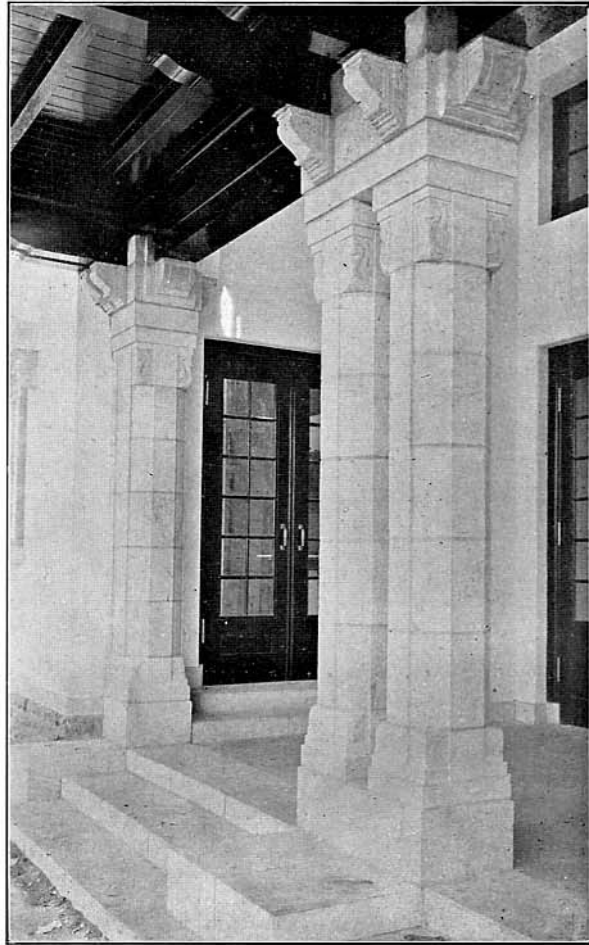
Een enkele opmerking kan hier nog worden gemaakt over de beplantingen, die voor de omlijsting van het gebouw zoo beslissend zullen zijn: De Aloon-Aloon is een uitgestrekt grasveld, zonder de kleine heestergroepen, welke abusievelijk in de situatietekening werden geteekend, — langs de randen staan, — verspreid, — zeer zware waringin-boomen. De lanen en het plein tusschen Aloon-Aloon en Station, worden beplant met Kenari-Ambon boomen, welke een breeduitstaanden voet, een rechten, statigen, zilvergrijzen stam en een dichte, grootbladerige, hooge kruin hebben.

Voór het gebouw worden de boomenrijen onderbroken, in welke openplaats bloemenperken en gazons zijn aangelegd, waaromheen de oprijwegen voeren.

Midden aan de uiteinden van het stationsplein komen twee Waringins, die mettertijd met hun fijnbladerige breedvertakte kruinen een groot gedeelte van het plein moeten overschaduwen.

Om zoo weinig mogelijk wanden aan de zonnestralen bloot te stellen werd het gebouw in Oost-Westelijke richting, dus met het lange front aan het plein geprojecteerd, zoodat 's morgens en 's middags alleen de korte gevels de felle zonhitte te verduren hebben.

Bovendien kon zodoende het meest partij getrok-

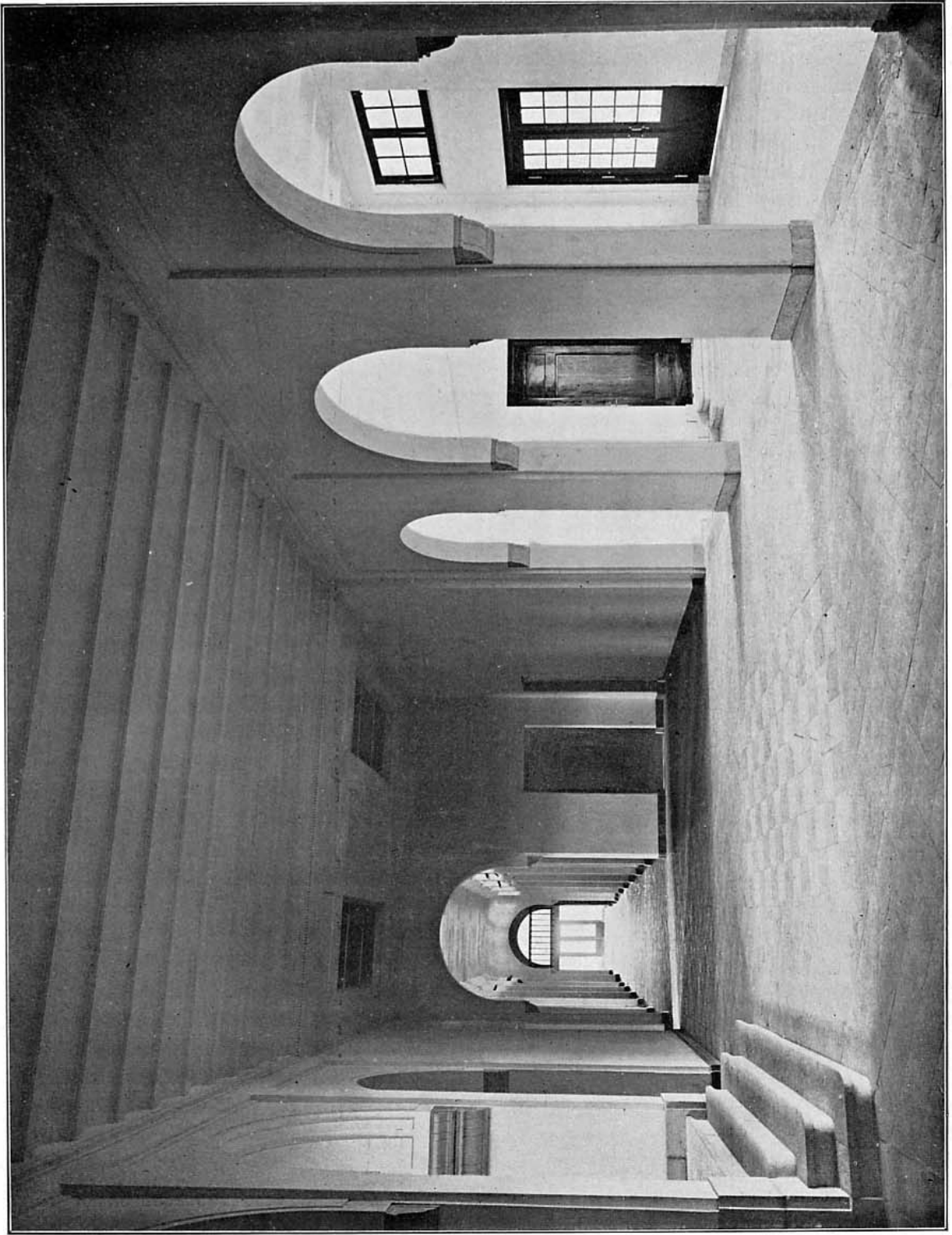
Afb. 5.

Détail ingang.

ken worden van den altijd iets Noordelijken zee-wind, die overdag luchtigheid brengt, en over de volle frontbreedte in de gevels speelt, terwijl 's nachts de altijd iets Zuidelijke landwind algeheele verkoeling brengt.

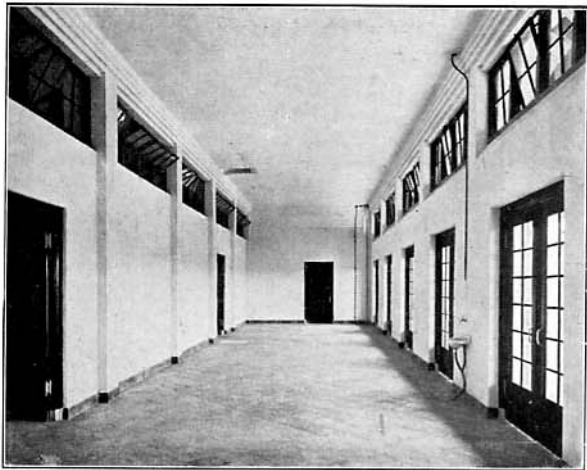
Het geheele gebouw werd ter verdere beschutting tegen de hitte omgeven door de gebruikelijke galerijen, die dus kenmerkend werden voor de gevelcomposities, evenwel werden onderbroken door naar voren springende erkerpartijen, die de verschillende open-traveeën-reeksen op passende wijze afsluiten.

Men komt door de drie Hoofddeuren het gebouw binnen in een stelsel van Hallen, gangen en trap-

Vestibule Begane Grond

Afb 6.

Klerkenzaal.

Afb. 8.

Teekenzaal.

ruimten, waardoor de bedorven lucht tot'boven het dak uitventileeren kan (zijtorens, hoogopgaand middengedeelte afb. 1) en dat anderzijds als „koele lucht” reservoir dienst doet, en beslissend voor de temperatuur in het geheele gebouw is.

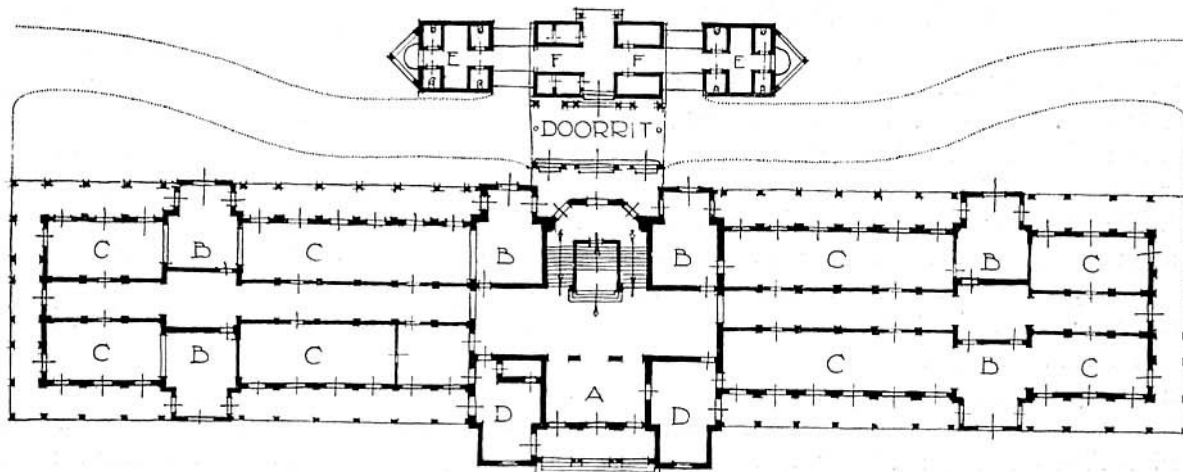
De lokalen komen voor in vier typen. 1°. de kamers der hoogere ambtenaren, vertrekken voor enkele personen afzonderlijk, — 2°. de teekenzalen (afb. 8) voorzien van hoog-zijlicht (dat tot achter in de lokalen goed licht werpt) en van een

BEGANE GROND.

A. INGANG.	B. CHEFS.
C. KANTOORLOKALEN.	D. KASSIER.
E. GEMAKKEN.	F. TOILETTEN.

VERDIEPING.

A. CHEF EXPLOITATIE.
B. CHEFS.
C. KANTOORLOKALEN.

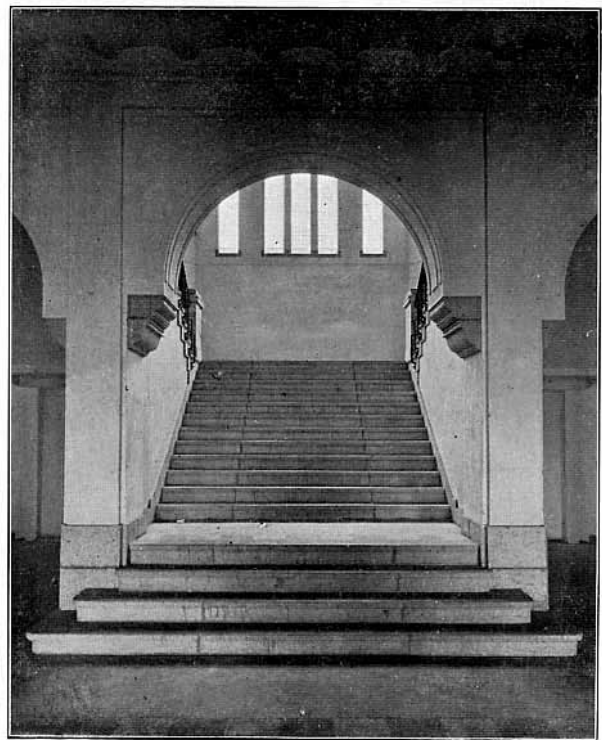

Afb 9.

Gang met Diensttrap

Afb 10

Afb 11

Opgang Hoofdtap.

balcon voor archiefkasten ter halver zaal-hoogte, — 3°. de klerkenzalen en 4°. de archiefzolders. De klerkenzalen, welke het meest voorkomen, zijn lange vertrekken, welke bij in gebruikname middels mans hooge verplaatsbare schotten kunnen worden onderverdeeld, zoodat betrekkelijk kleine afdeelingen kunnen worden verkregen, welke nog profiteeren van de koelte in de groote zaal.

De lichtopeningen werden zóodanig aangebracht dat weinig last wordt ondervonden van de directe zonnehitte (betrekkelijk lage deuren op de galerijen uitkomend). Door reeksen tuimelramen dicht onder het plafond wordt daarentegen 1°. sterke ventilatie verkregen bij weinig hinder van tocht, 2°. zooveel mogelijk partij getrokken van het zoo sterke reflexlicht, dat van den grond in de omgeving van het gebouw tegen de zoldering reflecteert en tot achter in de lokalen zich verspreidt in een zacht, diffuus en koel licht. (zie afb. 7).

Aan de achterzijde van het gebouw werd achter

de hoofdtrapruimte een doorrit gebouwd, als ingang bij stortbuien. Deze doorrit is tevens overloop naar de bijgebouwen (gemakken, toiletten e.d.) welke zeer luchtig werden gebouwd in groepen, waartusschen de wind vrij doorspelen kan (afb. 4 en 9).

De Architectuur werd eenvoudig gehouden. Door het slechte baksteenmateriaal was een pleisterarchitectuur noodzakelijk, welke streng werd doorgevoerd: nergens werd door schijnvoegen het karakter van blokken te voorschijn geroepen, integendeel werd het karakter van de pleisterlaag als deklaag door de profileeringen geaccentueerd.

De neuten, de natuursteen consoles, de afwaterende buitenlijsten werden geheel in dit verband gevormd.

Waar bij de materialen keuze groote soberheid werd betracht, en slechts bij uitzondering wandbekleding of ornamentaal schilderwerk konden worden toegepast, werd er naar gestreefd het ef-

Galerij Verdieping.

Afb. 12.

Afb. 13.

Galerij Begane Grond.

fect te bereiken door de verhoudingen en door de tegenstellingen van licht inval tusschen donkerder partijen (zie afb. 6 en afb. 10).

Alleen aan de traphal ter verdieping, eene ruimte welke tevens als wachtruimte dienst doet werd een voorname karakter verleend door toepassing van een zeer licht geconstrueerde houten plafondbetimmering, met groot ventilatie rooster, waarvan de open vakken met door uithamerings versierde, en geperforeerde looden platen gevuld werden. — De omlijstende kassetten werden uiterst vlak gehouden met ter verlevendiging middenstukken met sterk relief, — waarvoor bij gebrek aan goede beeldsnijders in golflijn uitgezaagde houten klossen werden gebezigd. Afb. 14 geeft deze ruimte in onafgewerkten toestand.

In den gevel zijn de arcaden der beganegrond galerijen sterk sprekend waartegen over de rijzigheid der erker- en torenpartijen, nog geaccentueerd door de klein-monumentale behandeling der bal-

cons en deuromlijstingen goed tot zijn recht komt, en de groote afmetingen van het eigenlijke gebouw voor ieder helder worden.

De uiterste einden van het gebouw zijn lager gehouden, eenerzijds om het gebouw aan de open ruimte er omheen te binden, — anderzijds om deze gedeelten zooveel doenlijk tegen de zon te sluiten. Er werd zeer veel moeite gedaan om het werk voor de arbeiders aantrekkelijk te maken. Aan de eerste steenlegging, welke geschiedde door den Hoofdingenieur J. André de la Porte in tegenwoordigheid van vele Europeesche en Inlandsche autoriteiten, en waarbij een oorkonde met de handteekeningen van zeer vele belangstellenden in een looden bus werd ingemetseld, werden groote en plechtige feestelijkheden verbonden.

Na den grooten offermaaltijd, waaraan alle werklieden deelnamen werd ter afwering van slechte magische krachten een versierde Karbouwenkop in feestelijke stoet rondom het gebouw gedragen

Afb. 14.

Traphal Verdieping.

en daarna begraven, en werden verschillende volksspelen gehouden. Meerdere Wajangtroepen vervroolijkten het feest en tegen den avond werd het terrein electrisch geïllumineerd en tevens eene open-lucht bioscope vertoond. Zware plasregens zetten wel is waar een groot gedeelte van het terrein onder water, zoodat het feestprogramma aanzienlijk moest worden ingekrompen, maar regen op zoo'n feest wordt als een goed teeken beschouwd en 2 à 3000 toeschouwers bleven dan ook in het water staan kijken tot de laatste film was afgedraaid.

Dergelijke feesten, op kleiner schaal, werden nog

gehouden bij het dichtdekken van het gebouw en bij de inwijding.

Het werk, dat binnen twee jaar gereed was, was dan ook bij de arbeiders zeer populair. Kenschetsend was de uitlating van een onzer beste Javaansche timmerlieden, toen hij voor het eerst het klei-model van het gebouw zag, en op het terrein nog slechts fundeeringsleuven te zien waren: „Kalau orang blanda kasih atoeran dan oekoeran, orang Jawa bisah bikin.” Als de Hollanders slechts de werkwijze en de maten aangeven, kunnen de Javanen het wel maken.

Den Haag 14-3-'16.